

ARGUMENTUM

AYLIK HUKUK DERGİSİ

OCAK-ŞUBAT-MART 1997

YIL: 7 SAYI : 51

ISSN 1017 - 625X

İÇİNDEKİLER

Milletlerarası Andlaşmaların Işığında Ahıska (Mesket) Türkleri'nin Hukuki Statüsü ve Türkiye

Ar. Gör. Özlem YÜCEL

Bir Asistan Masalı ya da Kibrit Suyu

Ar. Gör. Reha YÜNLÜEL

Siyasal Partilerin (Amaç ve Faaliyetlerinin) Milli Devlet İlkesi Açısından Yasaklanmaları

Ar. Gör. Yakup BULUT

MİLLETLERARASI ANDLAŞMALARIN IŞIĞINDA AHISKA (MESKET) TÜRKLERİ'NİN HUKUKİ STATÜSÜ VE TÜRKİYE

Özlem YÜCEL(*)

I. GİRİŞ

Dağılmadan önce Dünya'da en çok Türk'ün yaşadığı devlet olan eski Sovyetler Birliği topraklarındaki Türkler'in az bir kısmı bir zamanlar Türk yönetimi altında yaşarken daha sonra yaşadıkları bölgelerin Rusların eline geçmiş olması nedeniyle, bunlarla ilgili olarak eski Sovyetler Birliği ile aramızda yapılan ikili düzenlemeler bulunmaktaydı.

İşte bu gruba giren az sayıdaki Türk topluluklarından birisi de Ahıska Türkleri'dir. Ancak ilk anda onlar lehine hukuki bir avantaj olarak görü-

lebilecek bu husus filiyatta maalesef gerçekleşememiştir. Yaptıkları mücadele ile Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı için de önemli katkılar sağlamalarına rağmen, Rus hakimiyetine ilk defa girdikleri 1828 yılından sonra olanlardan daha büyük acılara; Kurtuluş Savaşı sonrası, topraklarından sürgün edilmeye kadar varan ve bugün de dinmemiş olan acılar eklenmiştir. İşte bu acı çelişkiler sebebiyle makalemize konu olarak Ahıska Türkleri ile olan münasebetlerimizi, bir tarihi süreç içinde ele alacağız. Fakat bu süreç içinde tabii olarak Kurtuluş Savaşı yılları ağırlıklı bir yer tutacaktır.

II. AHISKA (MESKET) TÜRKLERİ KİMDİR?

Mesket Türkleri, Meshet Türkleri, Meshi Türkleri, Meşketler veya Ahıska Türkleri¹ olarak çeşitli isimlerle adlandırılan bu halk, kendisini "Türk" olarak isimlendirmektedir². Rusça'da Meski, Türki, Azerbaycantsi olarak geçmektedir³. Biz yaygın kullanımı olan Ahıska veya Mesket Türkleri deyimini tercih ediyoruz.

Yaşadıkları bölge Mesketya, Meshetya veya Meşketya olarak adlandırıldığı için isimleri de bu yaşadıkları bölgeden gelmektedir. Ayrıca bu bölgenin

1 Meshet Türkleri deyimini kullanan ve ayrıca parantez içinde de Ahıska Türkleri'nin kullanımı için bkz. DEVLET, N., Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Çağdaş Türkler, Ek I. Cilt, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s.387. Meşketler deyiminin kullanımı için bkz. YERASIMOS, S., Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu, (Çev. Ş. TEKELİ), İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s.276.

2 AKINER, Shirin, Sovyet Müslümanları, (Çev. T. BUZPINAR/A. MUTU), İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s.222.

3 ibid., s.222

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Umumi Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

en önemli şehri olan Ahıska şehri nedeniyle de Ahıska Türkleri olarak da adlandırılmaktadırlar.

İrk olarak Ahıska Türkleri'nin Türk soyundan geldikleri kabul edilmektedir. Türkleşmiş Gürcülerin de bu gruba karıştığını ifade edenler de Müslüman Gürcüler olan Acaralar'ın bunlardan ayrıldığını ve onların Türkleşmediğini onlar da kabul etmektedir⁴. Ayrıca konuştukları dil de Anadolu Türkçesi'ne çok yakındır ve onlar da kendilerine hiç bir boy adı kullanmadan doğrudan Türk demektirler⁵. Bu bu tartışmalar esasen konumuzu da ilgilendirmemektedir. Zaten 1829 yılında Rusya'ya bırakılan ve Mesketya denilen bölgenin kuzey kısmını oluşturan, Osmanlılar'ın Çıldır (Ahıska) Eyaleti dedikleri ve Ahıska ve Ahılkelek kasabalarının bulunduğu bu yerde sadece Mesket Türkleri yaşamamaktaydı. Mesket Türkleri ile beraber aynı kaderi paylaşıp, memleketlerinden sürülen ve halen sürgünde yaşayan başka Türk grupları da inceleme konumuzu oluşturmaktadır. Bunlar da Türkmenler (kendilerine verdikleri adla Türkler ki, bunlar Mesket Türkleri'nden farklı bir grup olarak zikredilir), Karapapaklar (bunlar da bir Türk boyudur), Hemşinler veya Hemşiler ve Türkleşmiş Kürtler'dir⁶.

Bütün bu grupların dışında kalan ve halen orada yaşayan gruplar (Ermeniler, Gürcüler vs.) da vardır ki, bunlar bizi doğrudan ilgilendirmemektedir.

III. I. DÜNYA SAVAŞI'NA KADARKİ TARİHİ SÜREÇ

Osmanlı İmparatorluğu öncesinde de bölgenin Türklerle münasebetleri olmuşsa da, bu husus bizden çok tarihçileri ilgilendirmektedir. Asıl inceleme konumuz olan Osmanlılar'ın bölge ile münasebetleri Yavuz

Sultan Selim zamanına kadar inmektedir. Ancak bölgenin kesin olarak Osmanlı topraklarına katılması 1578 güzünde Çıldır (Ahıska) eyaleti kurulmasından sonra olmuştur⁷.

Tam 250 yıl sonra 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında bölge Rusların eline geçmiş ve savaş sırasında imzalanan Edirne Andlaşması (14 Eylül 1829) ile Osmanlı İmparatorluğu Ahıska Vilayeti'ni Rusya'ya bırakmak zorunda kalmıştı⁸. Ruslar bu savaştan kısa bir süre önce İranlılarla da bir savaş yapmışlardı. Muzaffer oldukları bu savaş sonunda 1828 Türkmençay Andlaşması'nı yapmışlardı. İşte bu andlaşmanın 15. maddesi paralelinde bir hüküm Edirne Andlaşması'nın 13. maddesinde yer almaktaydı. Söz konusu hükme göre Ruslar'ın çekildikleri Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeniler belirli bir süre içinde serbest iradeleriyle Rusya'ya göç edebileceklerdi. Tabii bu hak karşılıklı idi. Ruslara bırakılan Osmanlı topraklarındaki Müslüman ahali de Türkiye'ye göç edebilecekti. Ruslar bu anlaşmalarla Kafkaslarda ele geçirdiği topraklara Ermeni nüfusu yerleştirmeyi hedeflemekteydi. Bu şekilde Osmanlılar'dan aldıkları Ahıska'ya da birçok Ermeni yerleştirilerek, buradaki nüfus dengesini Müslümanlar aleyhine bozmaya daha o tarihten başlamışlardı⁹.

Daha sonra 1877-1878 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus Harbi sonunda imzalanan Berlin Barış

7 Bölgenin Osmanlılar tarafından fethi ile ilgili geniş bilgi için bkz. KIRZIOĞLU, M. F., Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi, (1451-1590) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

8 Anlaşma metni için bkz. ERİM, N., Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları), Cilt I, Ankara 1953, s.279-286.

9 Bu Ermeni göçleri ve Rusların iskan politikaları için bkz. BEYDİLLİ, K., 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

4 ibid., s.207, 222.

5 DEVLET, N., op. cit., s.387.

6 ibid., s.387-388; AKINER, S., op. cit., s.222.

Andlaşması (13 Temmuz 1878) ile doğuda bu sefer de Kars, Ardahan ve Batum vilayetlerimizi Rusya'ya terk ettik. I. Dünya Savaşı sırasında yine Doğu'da Ruslarla savaşıyorduk. Başlarda Çarlık Rusyası lehine gelişen savaşta, Bolşevik İhtilali patlak verince durum değişti. Rusya barış istemek zorunda kaldı ve sonuçta Rusya ile Brest-Litovsk'da barış andlaşmasını imzaladık (3 Mart 1918). Bu anlaşmanın IV. maddesine göre, daha önce Berlin Konferansı'nda Rusya'ya bırakılmış olan Elviye-i Selase denilen Kars, Ardahan ve Batum vilayetlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolünde plebisit yapılmak suretiyle, bu toprakların geleceğinin belirlenmesi kabul ediliyordu. Yapılan plebisit sonucunda üç vilayette de Osmanlı yönetimine katılma kararı alındı¹⁰.

I. Dünya Savaşı'nda Ruslarla Doğu cephesinde yapılan savaşlar Ahıska bölgesi dışında cereyan ettiyse de, burada yaşayan Müslüman Türk halk Ermeniler'in katliamlarına uğramış ve savaş dışında olmalarına rağmen savaşın getirdiği acılardan nasiplerini almışlardır¹¹.

Brest-Litovsk Andlaşması'nda Ahıska bölgesi ile ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamağaysa da, bu andlaşma buradaki Müslüman Türk halkı için büyük umutlar taşımaktaydı. Rusların yukarıda belirttiğimiz iskan politikalarına rağmen hala ahalişi çoğunlukla Müslümanlar'dan oluşan Ahılkelek ve Ahıska nahiyeleri halkı da¹² Brest-Litovsk'daki plebi-

sit hükmünden cesaret alarak ve de Ekim İhtilali ile iktidara gelen Bolşeviklerin Rusya'da yaşayan halklar için kabul ettikleri "halkların kendi geleceklerini kendilerinin belirleme hakkı"ndan yararlanarak Osmanlı İmparatorluğu'na katılmak için harekete geçtiler. Yaptıkları bir plebisit neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'na katılma kararı aldılar. Bu kararlarını 26 Nisan 1918 tarihinde Osmanlı Hükümeti'ne bildirdiler ve bu istekleri Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edildi¹³.

Bu arada bölgede Rusya'daki ihtilal sonrası bağımsız hareket etmeye başlayan Kafkasyalı devletlerin (Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan) kurduğu Mavera-yı Kafkas Hükümeti ile Osmanlı Hükümeti barış görüşmelerine başlamışlardı. İlk olarak Trabzon'da yapılan görüşmelerden bir sonuç alınmadı¹⁴. Daha sonra bu sefer Batum'da 11 Mayıs 1918'de başlayan konferansın başında Türk delegesi Halil Bey, Türk ordusunun başarılarından da aldığı güçle, Ahıska ve Ahılkelek'in anavatana katılma isteklerini kabul ettiğimizi karşı tarafa bildirdi¹⁵. Bu arada bu Kafkas konfederasyonu dağıldı ve Gürcistan (26 Mayıs 1918), Azerbaycan ve Ermenistan (28 Mayıs 1918)'de bağımsızlıklarını ilan ettiler¹⁶.

Bundan sonra Osmanlı Hükümeti her bir devletle Batum'da aynı günde üç ayrı barış andlaşması imzaladı (4 Haziran 1918). Bu barış andlaşması ile

10 Plebisit ile ilgili geniş bilgi için bkz. GÖKDEMİR, A. E., Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No:111, Ankara 1989, s.20-22.

11 Ermeniler'in bu bölgedeki katliamları için bkz. GAZİGİRAY, A. A., Osmanlılardan Günümüze Kadar Vesikalarla Ermeni Terörü'nün Kaynakları, Gözen Yayınları, İstanbul 1982, s.385,491-495.

12 Türkler'in çoğunlukta olduğunu ispat eden Rus istatistikleri için bkz. GÖKDEMİR, A. E., op. cit., s.103-105.

13 KURAT, A. N., Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri (1789-1919), Ankara 1970, s.474-475.

14 SWIETOCHOWSKI, T., Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycanı 1905-1920, (Çev. N. MERT), Bağlam Yayınları, İstanbul 1988, s.165-167.

15 ÖKE, M. K., Ermeni Sorunu 1914-1923 (Devletin Dış Politika Araç Alternatifleri Üzerine Bir İnceleme), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.128.

16 YILDIRIM, D./ÖZÖNDER, M. C., Karabağ Dosyası, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 118, II. Baskı, Ankara 1991, s.17.

Batum ile birlikte Ahıska ve Ahılkelek de Gürcüler'den geri almıyordu¹⁷. Daha sonra Padişah VI. Mehmed Vahideddin 15 Ağustos 1334/1918 tarihli beyanname ile anavatana katılma dilekçelerinin kabul olduğunu bildirdi. İlhak beyannamesinde bahsedilen yerler 11 Eylül 1334'te bir kararname ile tesbit edilmişti. Buna göre Kars, Ardahan, Batum, Nahcivan, Ahıska ve Ahılkelek gibi yerler belirtilmekteydi¹⁸. Ancak I. Dünya Savaşı Osmanlılar'ın Doğu cephesindeki bu başarılarına rağmen aleyhlerine sonuçlanmış ve Mondros Ateşkes Andlaşması (30 Ekim 1918)'nin 9. maddesi uyarınca Osmanlı ordusu burarlardan çekilmek zorunda kalmıştır¹⁹.

IV. I. DÜNYA SAVAŞI SONRASIN DAKİ GELİŞMELER

Osmanlı Ordusu'nun daha Mondros Mütarekesi imzalanmadan çekilme için hazırlanmaya başlaması üzerine Ahıska bölgesindeki Müslüman Türk ahali de 29 Ekim 1918'de "Ahıska Hükümet-i Muvakkatası"nı kurmuştu. Daha sonra o yöredeki benzer hükümetlerle birleşerek, 30 Kasım 1918'de yeni kurulan "Milli Şura Hükümeti"nin bir şubesi haline gelmişse de bu hükümet de uzun ömürlü olamadı ve 12 Nisan 1919'da İngilizler tarafından dağıtıldı²⁰. Ancak bu süre zarfında söz konusu hükümetler Müslüman Türk ahaliyi işgalci güçlere karşı çok başarılı şekilde savunmuştu. İnceleme konumuz olan bölge de ancak son hükümet yıkılınca İngilizlerin de desteği ile Gürcüler tarafından ele geçirilebilmiştir²¹.

Bu arada Anadolu'da kurtuluş savaşı başlamış-

tı. Anadolu hükümeti mücadelesinde o yıllarda aynı düşmanla mücadele eden Bolşevik Rus hükümeti ile iyi ilişkiler içine girmeye çalışıyordu. Ahıska bölgesini ve hatta daha da ilerisini işgal eden Gürcistan'da ise Menşevik bir hükümet bulunmaktaydı. Bolşevik Rus Hükümeti'nin düşmanı olduğu gibi işgal ettiği topraklar nedeniyle Anadolu Hükümeti'nin de düşmanı durumundaydı. Bolşevik Rus Hükümeti'nin Gürcistan üzerine saldırıya geçtiği sıralarda Anadolu Hükümeti de Gürcüler'e nota vererek anlaşmalara aykırı olarak işgal edilen yerlerden çıkmasını istedi. Gürcü Hükümeti de Sovyet Rusya'ya karşı zor durumda olduğundan yapılan müzakereler sonrasında ahalisinin çok büyük kısmını Türkler'in oluşturduğu Ardahan, Artvin ve Batum'u Anadolu Hükümeti'ne bıraktı. Bunun üzerine Türk ordusu 7 Mart 1921'de Ahıska'yı, 11 Mart 1921'de Batum'u ve 14 Mart 1921'de Ahılkelek'i geri aldı²².

Aynı tarihlerde Anadolu Hükümeti temsilcileriyle Sovyetler arasında görüşmeler tamamlandı ve 16 Mart 1921'de Moskova'da Türk-Sovyet Dostluk Andlaşması imzalandı²³. Bu andlaşma ile konumuzu teşkil eden beldeler Sovyetlere bırakılıyordu. Birkaç gün önce Türk ordusunun girdiği bu bölgeleri boşaltmayı kabul etmiştik.

Moskova Andlaşması hazırlanırken Ruslar müzakerelere Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan temsilcilerinin de katılmasını istemiş ancak Türk Heyeti bu teklifi kabul etmemişti. Bu nedenle de bu cumhuriyetlerle ayrı bir andlaşma olarak 13 Ekim

17 ÖKE, M. K., op. cit., s.131.

18 GÖKDEMİR, A. E., op. cit., s.22-24.

19 Andlaşmanın tam metni için bkz. SOYSAL, İ., Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945), I. Cilt, TTK. Basımevi, Ankara 1989, s.12-14.

20 Bu hükümetler hakkında geniş bilgi için bkz. GÖKDEMİR, A. E., op. cit., s.35-169.

21 ibid., s.172.

22 ibid., s.220.

23 Andlaşmanın tam metni için bkz. SOYSAL, İ., op. cit., s.32-38. Aslında andlaşma 18.3.1921 tarihinde imzalanmışsa da, taraflara İstanbul'un İtilâf devletlerince işgal yıldırmına rastlatmak için imza tarihini 16.3.1921 olarak duyurmuşlardır. Bu bilgi için bkz. SONYEL, S. R., Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, II. Cilt, Ankara 1991, s.56.

1921'de Kars Andlaşması²⁴ yapıldı. Bu andlaşma Moskova Andlaşması'nın bir tekrarıdır denilebilir.

V. SÜRGÜN VE SONRASI

II. Dünya Savaşı yıllarına kadar gündemden düşen Mesket Türkleri, 15 Kasım 1944 tarihinde Stalin tarafından sürgün edildiler. Yaşadıkları Ahıska 15 km., Ahılkelek ise 32 km. Türk sınırına uzaklıkta olması nedeniyle, Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı istemeye hazırlanan²⁵ Stalin tarafından sürgün edilmele-ri uygun görüldüğü sanılmaktadır. Bu konuda resmi bir bilgi yoktur. O tarihlerde sınırdışı edilen diğer gruplar gibi Almanlarla işbirliğiyle suçlanmamışlardır. Zaten suçlanmaları abes olurdu. Çünkü bu bölge- nin savaş sırasında Almanlarla hiç bir teması olmamıştı²⁶.

Sonuçta sürgüne tabi tutulan sayıları yaklaşık 200.000 civarındaki Mesket Türkü'nün 30.000 ila 50.000'i yollarda veya sürgün yerlerine hemen vardıklarında hayatlarını kaybetmişlerdir²⁷.

28 Nisan 1956, 31 Ekim 1957 ve 30 Mayıs 1968 tarihlerinde Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti Prezidyumu'nun aldığı kararlarla yapılan bu haksızlık kabul edilip, telafi edici adımlar atılmıştır. Ancak bunlar yeterli olmamıştır. Çünkü diğer sürgün edilen gruplar memleketlerine dönmeye başlamalarına rağmen onlara bu müsaade verilmemektedir. Mesket Türkleri ya memleketlerine ya da anavatanları

Türkiye'ye göç etmelerine izin verilmesi için halen mücadelelerini sürdürmektedirler²⁸.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından evvel 1989 mayısında Özbekistan'ın Fergana ve 1990 şubatında yine Özbekistan'ın Taşkent şehirlerinde Mesket Türkleri'ne karşı başgösteren şiddet hareketleriyle bir kez daha çektikleri acılarla dünya gündemine geldiler. Sebepleri ayrı bir inceleme konusu olan bu olaylar sonunda Mesket Türkleri sürgün edildikleri bu toprakları da terk etmek zorunda kaldılar. Devrin Azerbaycan Hükümeti Karabağ meselesi ile uğraşmalarına rağmen Mesket Türkleri'ne büyük destek verdiler ve Özbekistan'dan göçenlerin önemli bir kısmının Azerbaycan'a yerleşmesini sağladılar. Ayrıca Ukrayna ve Rusya gibi Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine göçenler de oldu.

Bütün bu umut kırıcı olaylara rağmen Mesket Türkleri'nin mücadeleleri sonucunda olumlu gelişmeler de kaydedilmeye başlandı. Türk Devleti Mesket Türkleri'nin problemlerinin çözümü için devreye girerek, 02.07.1992 tarihinde 32835 sayılı "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun" kabul etti. Bu kanunla Mesket Türkleri'nden dileyenlere Türkiye'ye göç etme imkanı sağlandı. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte Bakanlar Kurulu her yıl tesbit ettiği kontenjanlar çerçevesinde Mesket Türkleri'nin Türkiye'ye göçü 1993 yılında başladı ve halen de sürmektedir. Ayrıca bu kanun ile Türkiye'ye göç hakkı kadar önemli bir hak daha verilmekteydi. Şöyle ki, Mesket Türkleri'nden gerek Türkiye'ye göç edenlere ve en önemlisi buldukları BDT ülkelerinde kalmak isteyenlere "çifte vatandaşlık" hakkı tanındı.

Ahıska bölgesinin ülkemiz için önemini arttı-

24 Andlaşmanın tam metni için bkz. SOYSAL, İ., op. cit., s.41-47.

25 Bu konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. GÜRÜN, K., Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.276-311; BİLGE, A.S., Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964 Güç Komşuluk, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1992, s.265-292.

26 Aynı kanaat için bkz. DEVLET, N., op. cit., s.388.

27 ibid., s.388; AKINER, S., op. cit., s.222.

28 ibid., s.388-391; ibid., s.222.

ran mühim bir gelişme de 31.07.1995 tarihinde Türkgözü (Posof) /Ahıska Türkiye/Gürcistan Sınır Kapısı'nın açılmasıdır. Bu kapıyla Orta Asya'ya ve Kafkaslara Sarp'dan sonra ikinci bir yol açıldığı gibi, Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasındaki mesafe 300 km. kısalmış olmaktadır. Zaten iki ülke arasındaki Kars-Ahılkelek demiryolu da bu bölgeden geçmektedir.

Bu kapının açılmış olması, Mesket Türkleri'nin memleketlerine geri dönüşlerine izin verilmesinin, Türkiye ve hatta Gürcistan açısından önemini bir kat daha artırmıştır. Çünkü yeni sınır kapısının bulunduğu bu bölgede iki ülkeyi de iyi bilen insanların yaşaması ticaretin artmasını sağlayıp, iki ülke arasındaki iyi dostluk ilişkilerini pekiştireceği gibi iki halk arasında iletişimi sağlayıp, yıllardır ayrı olmanın iki ulus arasındaki ilişkilerde meydana getirdiği soğumanın yerini sıcak münasebetlerin almasına yardımcı olacaktır.

Mesket Türkleri'nin sürgünü neticesinde Ahıska ve Ahılkelek bölgelerinde Ermeni nüfus çoğunluğa geçmiş ve net rakamları elimizde bulunmamakla beraber; halen de çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Bu nedenle de bölgenin Ermenistan'a bağlanması yolundaki niyetlerin varlığı tarihi bir gerçektir²⁹. Bu hususta basında 1996 yılında Rus ve Gürcistan basınında çıkan bu bölgelerde yaşayan Ermenilerin özerklik istediklerine dair haberler bulunmaktadır³⁰. Bu açıdan da Mesket Türkleri'nin memleketlerine geri dönüşlerine izin verilmesi Gürcistan hükümetine de bu yöndeki niyetlerin bertaraf edilmesinde önemli im-

kanlar sağlayacaktır.

Son bir olumlu gelişme de Mesket Türkleri'nin geri dönüşüne izin verilmesi yolunda Gürcistan hükümetinin çalışmalar başlattığı yolunda 1996 yılının son günlerinde basında çıkan haberlerdir. Dileriz ki, bu çalışmalar en kısa zamanda müsbet neticeler verir.

1979 yılındaki nüfus sayımında Türk olarak resmi kayıtlarda yer alan tek Türk topluluğu olan Mesket Türkleri, 1989 sayımında 207.369 kişi olarak gösterilmektedir. Bugün yaklaşık olarak 300.000 kişi oldukları tahmin edilmektedir. Orta Asya Cumhuriyetleri, Azerbaycan, Ukrayna ve Rusya'ya dağılmış bulunmaktadır³¹.

VI. SONUÇ

Kurtuluş Savaşı yıllarında beraber savaştığımız bu insanlar, o zamanki Sovyetler Birliği ve Gürcistan'a Anadolu'daki Türk Hükümeti tarafından Moskova ve Kars Andlaşmaları ile emanet edilmiştir. İyi bir komşudan beklenilmeyecek muamelelere tabi tutulmuş olan Ahıska Türkleri'nin 50 yılı aşkın bir zamandan beri süren sürgün acılarının sona erdirilmesi için gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin ve gerekse Moskova ve Kars Andlaşması'nı imzalayan devletlerin bugünkü halefleri olan devletlerin hukuki, siyasi ve insani sorumlulukları vardır. Türkiye dileyen Ahıskalılar'ın Türkiye'ye gelmesinde yardımcı olmalı; ancak aslolanın bu insanların sürgün edildikleri vatanlarına dönmeleri olduğu da unutulmamalıdır. Bu hem Türkiye hem de kardeş Gürcistan devletinin çıkarlarına en uygun olan çözüm yoludur. İnsan haklarının dünya gündeminin baş sırasına konulduğu günümüzde bu sürgün ayıbının hala sürmesi anlaşılabilir bir olgu değildir.

29 MEHMETOVA, F., "Kadim (Tarihi) Azerbaycan Arazisinde Ermeni Toprakları Var mıydı Yahut Kadim Azerbaycan'da Ermeniler Toprak Sahibi Miydiler?", XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 5-9 Eylül 1990 Kongreye Sunulan Bildiriler, V. Cilt, Ankara 1994, s.1859-1860.

30 11.8.1996 ve 17.11.1996 tarihli Zaman Gazetesi.

31 ibid., s.390-391; ibid., s.222.